STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02201

SEFER ALIM LE-DUGMA

David Brevda

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ספר

עלים לדוגמא

מכלכלים בתוכם

שלש דרשות לרוח הזמן המדברות אדות ענינים

נשגבים בחיי החברה והמשפחה,

לקוחות מספרי הגדול

"קובץ דרושים".

— מאת —

הרב דוד ברעוודא

מלעבעוויץ פלך מינסק

שנת תר"ע

נויארק, 1910

דפוס של א. ח. ראזענבערג, 131 הענרי סטריט, נויארק.

נאכדרוק פערבאטען.

הסכמת

הרב הגאון הגדול כש״ת ר׳ שלום. אלחנן יפה שליטא

ראש לאגודת הרבנים האורטודקסים באמיריקה.

האברך הרב הגדול הדרשן המפואר והנפלא סוע״ה כו׳ מוה״רר **דוד ברעוודא** נ״י מק״ק לעחאוויץ במדינת רוסיא הוא רבה״ג ח״וב ומצוין והוא מבקש משרה לרבנות וכדי שלא יפסיד הוצאות שלו ודחיקא לו שעתא הדפים איזה מדרשותיו בשם „ספר עלים לדוגמא“, והדרשות האלה נחמדות המה באמת וראוים לקבלם בפנים יפות יען כי לבד מה שיהנו הקונים מדרוש טוב ג״כ יעזרו בזה ידי ת״ח שיגע בתורה והוא אברך מצוין רבה״ג הראוי להיות רב באיזה קהלה נכבדה שיזמין לו ד׳. ויש לו ג״כ סמיכה מגאוני רוסיא ה״ה הרב הגאון הגדול ר׳ **צבי הירש ראבינאוויץ** זצ״ל ה״ה רב ואב״ד בקאוונא וגם כן מהגאון הגדול ר׳ **משה דאנישעווסקי** זצ״ל. אב״ד דק״ק סלאבאדקע. כה דברי המעתיר ובא עה״ח יום ה׳ ר״ח אדר א׳ שנת תר״ע לפ״ק פה נויארק.

נאום **שלום אלחנן הלוי יפה** בהרה״ג רש״פ זצלל״ה אב״ד דק״ק נויארק.

אל הקוראים.

הנני נותן בזה לפני הקוראים איזה דרושים לדוגמא מהקובץ דרושים שהכינותי לדפוס. הדרושים האלה מכילים בתוכם שאלות נכבדות מחיי עמנו בזמן ההוה ופתרונן לרוח הזמן. הדוגמאות אשר אנכי מדפיס כעת במחברתי זאת יתנו להקוראים איזה מושג מתוכן וסוג הקובץ כלו. והתקוה תאמצני כי נדיבי עמנו יבואו לעזרתי לתמכני באשר יוכלו למען אוכל להוציא לאור את כל הקובץ, שלדעתי יביא תועלת לא מעט גם לדרשנים מובהקים, כי ימצאו בו רעיונות נכבדים שיהיו בידיהם חומר לדרושים רבים ונחמדים.

המחבר.

דרוש א. חומר ורוח.

אמר רבה בר בר חנא זימנא חדא הוה קאזלינא במדברא ואיתלוי בהדן ההוא טעייא וכו׳, אמר תא אחוי לך היכא דנשקי ארעא ורקיעא אהדדי, שקלתא לסילתאי (סל לחם שלו) אתנחתא בכוותא דרקיעא, אדמצלינא בעיתיה ולא אשכחיתא, אמינא ליה איכא גנבי הכא? האי גלגולתא דרקיעא הוא דהדר, נטר עד למחר הכא ומשכחת לה (ב״ב ע״ד).

האדם מורכב משני יסודות מתנגדים: מגשם ורוח, מגוף ונפש. ומלחמה לשני הכחות האלה באדם מדור דור. מטבע הרוח להתנשא למעלה, להתדבק להאין סוף, לאסוף בחפניו חכמה ומדע לאין קץ, ללמוד תורה, מוסר ודרך ארץ ולהדמות ליוצרו. וההיפך מכנו הוא הגשם: הוא יביט למטה לארץ, לרדוף אחר תאוות גופניות אשר בארץ יסודן, ואשר יש להן קץ וגבול, כי אם ימלא

תאוותיו יותר מדי יפסיד לגופו ולפעמים גם כן הוא מתחייב בנפשו. אולם למרות ההבדל הגדול שבין שני הכחות האלה בטבע האדם, ולמרות היתרון שיש לכח הרוחני על כח הגשמי, לא רבים יודעים ומרגישים זאת, ולזאת רבים מאד ההולכים בשרירות לבם למלא תאותם הגשמית מבלי דעת כי בנפשם הוא. ולא לחנם מתפלא החכם קהלת ושואל מי יודע (ומי מבין) שרוח האדם (הכח הרוחני והנפשי שבאדם) עולה למעלה (להשיג הנשגב והנערץ), ורוח הבהמה (שבאדם), יורדת למטה לארץ, שואפת להשיג דברים עוברים וגשמיים. הלא מעטים המה מאד אלה הנותנים היתרון לרוח על הגשם.

הרעיון היקר הזה רמזה לנו תורתנו הקדושה בצוויה על אדות עשית הארון והשלחן שבמשכן. כל מדותיו של הארון היו שבורות בחצי אמות (בע"הט): „אמתים וחצי ארכו, ואמה וחצי רחבו, ואמה וחצי קומתו". וחפצה בזה להורותנו דעת כי בענינים הנוגעים לתורה וחכמה, מוסר ודרך ארץ, לא יאמר האדם "די לי", הנה למדתי תורה הרבה ומה לי עוד, כי אם ישתדל תמיד להשיג יותר ויותר, עוד מעט, ועוד מעט, כי אין קץ לחכמה, והתורה ארוכה מארץ מדה, כמו שאמר החכם: קנה חכמה, קנה בינה, קנה בלי הרף, בלי גבול ובלי תכלית, ולעומת זה רוב מדות השלחן שבמשכן היו שלמות: אמתים ארכו, ואמה רחבו. רמזה לנו התורה בזה כי בענינים הגשמיים, באכילה ובשתיה המרומזים במושג שולחן מחויב האדם להסתפק במה שיש לו ולא ירדוף אחרי מותרות, כי הכל הבלים המה הכל הבל.

כבר בשנים קדמוניות התאונן הנביא המקונן "השליך משמים ארץ תפארת ישראל", כי תפארתו ותכשיטו של ישראל, שהוא השמים, הכח הרוחני שבו, הכח השואף ומשתדל להתגבר על החומר ולהכניעו תחתיו, השלך לארץ, וירד מטה מטה וצלל כעופרת במים הזדנים של תאות הגשמיות. הקינה הזאת מקוננים גם בימינו הטובים שבאומתנו, הדואגים לקיום עמנו ולתפארתו הרוחנית. וקולו של הנביא ירמיהו שצוח ככרוכיא זה יותר מעשרים וחמש מאות שנים: אל יתהלל חכם בחכמתו, גבור בגבורתו, עשיר בעשרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי, והדעת הזאת היא: לעשות צדקה חסד ומשפט, כי רק באלה חפץ ה'. הקול הזה לא חדל מקרוא באזני עמנו מאז ועד עתה; השכם וקרוא. אבל באז כן עתה הקול הזה הוא בקול קורא במדבר, כי אין שומע לו.

ובכן בכל פנות שאנו פונים הננו רואים תגבורת החומר על הרוח, השפל על הנשגב, בכל פנות שאנו פונים רואים אנו ירידת הרוח למטה ועלית הגשם למעלה. עולם הפוך הננו רואים. עליונים למטה ותחתונים למעלה. נפנה נא אל

בתי בנסיותינו ובתי תפלותינו ונשמיע לאזנינו מה המתפללים מבקשים בתפלותיהם מאת יוצרם ובוראם. חז״ל הורו לנו: ״המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה״. כמה עמקו מחשבותיהם בדבריהם הקדושים האלה!! המה יזהירו אותנו כי אם נעמוד לבקש תפילה ותחנונים מאת יוצרנו על הענינים הנחוצים ודרושים לגופנו לחלק החומר שבאדם שהוא מרומז בטלת ״עין״, כי האבר הזה הוא אחד מהסרסורים המעוררים את האדם לתאות החומריות והגשמיות, עליו ליתן עיניו למטה, להביט על האנשים העומדים במצבם החומרי למטה ממנו. והוא בענינים כאלה איש מצליח בערכו אליהם. ואז יסתפק, במה שיש לו ולא יבקש לו גדולות ויודה וישבח לבוראו על החסדים שעשה עמו שנתן לו מדברים הדרושים ונחוצים לחומרו רב יותר מאשר נתן לאנשים רבים העומדים בענינים אלה במדרגה נמוכה ופחותה ממנו. אולם כאשר יתפלל ויבקש מבוראו לחוננו מאתו דעה בינה והשכל, להאיר עיניו בתורתו ולדבק לבו במצותיו ולטהר לבו לעבדו באמת, אז צריך שיתן לבו, המרמז על עניני חכמה ודעת, כמו שאמר החכם: „ולבי ראה הרבה חכמה״, למעלה, לבקש יותר ויותר. כמו שאמרו חז״ל חייב אדם לאמר: מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי. כן הורו לנו חז״ל לבקש תפלה ותחנונים כשאנו עומדים להתפלל. אבל האם באמת עושים המתפללים כמו שהורו לנו חז״ל? רובם מבקשים בתפלותיהם אך הדברים הנוגעים לגופם, והדברים האלה יבקשו במדה מרובה, ותחת זה הדברים הנוגעים לרוחם ונשמתם ישליכו אחרי גום ולא יזכירום כלל בתפלותיהם או יזכירום דרך אגב, וגם זה כאלו כפאם שד. תפלות כאלו משפילות את ערך וקדושת בית הכנסת. נגד מתפללים כאלה כבר יצא נביאנו הקדוש ישעיה במחאה גלויה ואמר. „מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי? המעט מכם כי בבתי משכנתיכם הנכם נתונים לתאוות החומריות ואינכם שמים לב אל כחות הנפשיות, כי תבואו ותטמאו גם את מקדשי לבקש אך למלאות תאוותיכם הגשמיות, ואת הכחות הרוחניות והנפשיות תכניעו תחת תאוותיכם הנמבזות?

אבל אל תדמו בנפשכם, קוראים יקרים, כי הננו דורשים בשבח הסגופים וגלגולי שלגו הלילה לנו: מעשות זאת. כי לא זה הוא דרך התורה. מה מאד השכילו חז״ל במאמרם היקר. התורה הזו דומה לשני שבילין אחד של אור ואחד של שלג. הטה בשל זו מת באור, הטה בשל זו מת בשלג. מה יעשה? יהלך באמצע (ירושלמי הגיגה). הדרך הממוצע הוא לדעתם שביל הזהב שבו חפצה התורה. על הרעיון הזה מרמז גם החכם קהלת באמרו: „אל תצדק הרבה ואל תרשע הרבה״, כי שני הדרכים מסוכנים ומוליכין לפתחו של גיהנם, שיש לו לפי

מאמרם המחוכם שלשה פתחים לגיהנם אחד בים, אחד במדבר, ואחד בירושלים. (עירובין י״ט). שלדעתינו מרמזים חכמינו ז״ל בזה להורתינו כי אם נוטה האדם מדרך הממוצע לאיזה מן הקצוות, הן אם מסתכן עצמו יותר מדי ללא צורך וללא תועלת (אחד בים), והן אם פורש מן הצבור והולך להתבודד במדבר (אחד במדבר), והן אם פורק ממנו עול דרך ארץ ומוסר גופו ונפשו לדברים שבקדושה (אחד בירושלים) כל הדרכים האלה אינם רצוים בעיני ה׳. כי התורה הקדושה יעצה לנו פעמים רבות: „ובחרתם בחיים“, ונשמרתם לנפשותיכם“. הדרך הזה הוא הנודע בין חכמי ישראל מימי הבינים בשם „שווי המשקל“. הרעיון היקר והנכבד הזה בולט גם כן מן צווי התורה להעמיד במשכן ארון ושלחן, כי הארון מרמז לכח הרוחני והמוסרי, והשלחן להכרחיות הגופניות והחומריות, כי שני הכחות ביחד נחוצים לאושר האדם ולהצלחתו ועל שניהם מצווה האדם מאת יוצרו ובוראו לשמרם כאחד. וכמו שאם יתן האדם היתרון לכחות הגופניות על הרוחניות ישחית את נפשו, כן אם יתרשל מבריאות גופו ויתן היתרון לכחות הנפשיות יחלש ויבטל מן העולם, ויחדל מעשות טוב לעצמו ולאחרים והיה כלא היה. טוב אשר תאחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך מיעץ לנו החכם קהלת.

הרעיון הזה הביעו לנו חז״ל במאמרם הנפלא שדרשו על הפסוק: „ויוסף שלח את היונה מן התבה ותבוא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה“, מהיכן הביאה אותו? רב ביבי אמר נפתחו לה שערי גן עדן והביאה אותו (ב״ר ו״ג) מה עמקו מחשבותיהם בדברים המעטים האלה! התבוננו והשתוממו!

כל אשר ברא ה׳ בעולמו לא לתהו ברא כי אם ליהנות ממעשיו, כמו שאמרו חז״ל: אדם נברא בע״ש, מפני מה? כדי שיכנס לסעודה מיד (סנהדרין לה) ולזאת לדעתם האדם החושך ומונע את עצמו מליהנות ממעשיו של הבורא ית״ש ומצטער על ידי זה נקרא חוטא. וכן דרשו את הפסוק בנזיר: „וכפר עליו מאשר חטא על הנפש“, וכי באיזה נפש חטא זה? אלא שציער עצמו מן היין. והלא דברים קל וחומר. ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא, המצער עצמו מכל דבר ודבר על אחת כמה וכמה (תענית י״א). הנה כי כן האדם יוכל ליהנות וצריך להנות מן העולם הזה כי לכך הוא נוצר מבשר ודם. אבל בשלחו את ידו ליהנות מעץ החיים שבעולם הזה, על האדם לזכור תמיד כי לבד הבשר והדם יש בו רוח שגם לו נדרש מזון, וגם הוא דורש את חלקו. אבל מזון הרוח נבדל הוא ממזונו של הגוף, של הבשר והדם. ואם ימלא האדם אך את דרישת הבשר והדם ויעלים עיניו מדרישת הרוח, אז יגבר החומר על הרוח ויהיה

דומה לבהמה ולחיות היער. וצלם אלקים, שהוא הכח הרוחני שבו, יסור ממנו, וישאר בקרבו אך הרוח הבהמית היורדת ומושבת למטה לארץ. תכליתך ומטרתך בחיים היא – להשיג השלמות היותר נעלה על ידי זיכוך המדות וישרת הנפש, באופן שמורה דרכך בחיים לא תהיינה התאוות הגשמיות, כי אם השכל הישר הנותן היתרון הרוח על החומר, לנפש על הגוף. השכל מורה לנו לאמר: קדושים תהיו ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, הזהר והזהר לבל תשכח אף רגע את אנושיותך, את רוחך את מטרתך ותכליתך בחיים בעת אשר תתן לגשם לשלוט ברוח, מיד הנך נופל משמים ארץ, הנך יורד ממדרגה הגבוהה של האדם אל מדרגה התחתונה של הבהמה, ואז תהיה מדרגתך גם פחותה ממדרגת בעלי חיים, כי המה מצטיינים לכל הפחות בכחם וגבורתם, ואתה הוא חלש ורפה כח, כי הטבע לא נתן לך למנה לא קרני השור ולא שיני החיות טורפי טרף. ורק בשכלך הנך גדול ונעלה מהם, ולזאת אם השלכת את השכל אחרי גוך אז הנך גרוע מבעלי חיים, כמליצת חז"ל: בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום חם נתונים תחת בהמתם. כי הבהמה שומרת את תכליתה שבעבורה היא נוצרה, והאדם אם לא יקח לו השכל למורה דרך, אז עזב את תכליתו והוא מיותר בתבל ומקומו לא יכירנו. וכשיגיע מין האנושי למדרגה פחותה כזו אז תשתדל ההשגחה העליונה להשחית ולכלות מעל פני האדמה המין הגרוע הזה להחליפנו ולהמירו במין טוב ממנו, במין אשר ידע ויבין מה היוצר דורש ממנו ומה תכליתו בחיים. דבר כזה כבר אירע בקורות העולם בימי נח, כי כאשר הגיעה אז השחתת מין האנושי לגבול הקצוני, אז השחיתה ההשגחה העליונה את כל מין האנושי שהצטיין אז במדותיו הנשחתות ובמעשיו הרעים, שעל ידיהם סר מעליו צלם אלהים ושכח את תכליתו ומטרתו בחיים והגביר החומר על הרוח.

חז"ל הליטו הרעיון הזה במאמרם היקר: ברבה חטאו, ברבה לקו. ברבה חטאו: וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ, ברבה לקו, והגשם רבה על הארץ (ב"ר. פ' נח). כונתם כי דור המבול היה מסור לתאוות הגופניות שתה מצה את כוס תאוות העולם הזה עד תומו, היה שטוף בזמה, ידיו דמים מלאו, חמס וגזל היו משלח ידיהם. ואת הכחות הנפשיות והרוחניות הרחיקו מעל גבולם. ברבה חטאו, ולזאת היה עונשם קשה, כי נמח זכרם מארץ החיים. והעונש היה מדה כנגד מדה. כאמרם חז"ל: במדה שאדם מודד, מודדים לו. ולכן לקו ברבה, כי ירד להם גשם רב, שהוא בעצמו טוב אבל מפני שירד במדה מרובה נהפך להם לרע ולסם מות. והראו להם בזה כי טוב מאד זה המות, כי המות כרוך בעיקבות הטוב הנפרז וההנאה המרובה יותר מדי מחפצי העולם הזה. ברבה לקו.

כי הדבר הזה מביא את העולם לידי כליון והשחתה. וכאשר נתחדש העולם ועמו הופיע בתבל מין אנושי חדש, הביאה עמה היונה עלה זית מגן עדן, תערובות חדשה מגשמיות ורוחניות, תערובות הדרושה ונחוצה מאד למין האדם, ובלעדה גם קיומו לא יתכן, כי גם צלם אלקים שבו דורש מזון. הרעיון הזה בולט ג"כ מסיפורו של רבה בר בר חנה: „תא ואחוי לך היכא דנשקי ארעא ורקיעא בהדדי", בוא ואראך ואלמדך איך יתנהג האדם למען יחיו בו בשלום כחותיו החומריות עם הנפשיות, כמו שהיו בו באדם הראשון לפני החטא: כמאמרם חז"ל. „אדם הראשון מארץ עד לרקיע היה" (חגיגה יב). כל צעד וצעד כל פסיעה ופסיעה שעשה אדם על הארץ היה היה חושב מחשבות אדות הרקיע, אדות הכח הרוחני שבו שלא יתחזק החומר על הרוח.

אבל ישנם בעולם במין האנושי חלשים שיצרם גובר עליהם, והמה אומרים: „שקילתא לסלתאי ואתנחתא בכוותא דרקיע", בכל לב ובכל נפש אחפוץ להתנהג בדרכי חיי כאשר נצטויתי משמי מעל, אבל „אדמצלינא בעיתא ולא אשכחינא" בעוד שאמסור נפשי לחפצי שמים ישתמטו ויתעלמו ממני צרכי החיים ולא אמצאם עוד. להלושי הדעת כאלה אומר רבה בר בר חנא: „נטר עד למחר ומשכחת ליה", שים לבבך על עתידות המין האנושי, אל תכלית האדם ושלמותו ותמצא עוז וכח בנפשך להתגבר על יצרך ולתת חלק בחייך גם לדרישת הרוחני שבך.

חז"ל הביעו את הרעיון הזה בביאורם על הפסוק: „ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב, ואת המות ואת הרע בדרך משל: „למה הדבר דומה לעבד שאמר לו רבו. הרי מונייק (ענק ותכשיט לצואר) של זהב ואם לאו הרי כבלים של ברזל" (רבית דברים פ"ד). השופט נושא שלשלת זהב על צוארו, והחוטא ופושע גם כן נושא כבלים ושלשלאות אבל הן של ברזל. ובאמת שניהם קשורים ואגודים, שניהם משוללי חופש המה. אבל מה רב ההבדל ביניהם!! השופט אחוז בכבלי היושר, אך צדק ומשפט ומישרים מחויבים להיות תמיד לנגד עיניו, לא יטה מהם ימין ושמאל, לבו מחויב להיות תמיד מלא אהבה, חסד ורחמים לכל אשר בשם אדם יכונה, הוא צריך לשנוא אך את החטא ולא את החוטא כמאמרם ז"ל: מי כתיב יתמו חוטאים, יתמו חטאים כתיב (ברכות י.). במלה אחת נטיותיו החומריות מחוייבות להיות אסורות בכבלי המדות הטובות שהן תפארות לעושיהן. והחוטא אסור בכבלי ברזל למען לא ימיט רעה על גוי ועל אדם יחד. ההו! כמה קשים ומרים כבלים כאלה!! שלשלת השופט היא אות כבוד

ויקר, אות כי עוזר הוא למין האנושי להגיע אל תכלית השלמות, ושלשלת החוטא היא אות בוז וקיקלון, אות כי הוא חלאת מין האנושי, כל רואיו יסוגו אחור ממנו בשאט נפש. אות כי כל רגש אדם אין בקרבו וצא טמא יקראו לו, מין האנושי ירחיקהו מעל גבולו, להיות בודד במועדיו הרחק משאון עליזים משמחת אנשים, אות כי החמר גבר בו על הרוח ומסוכן הוא לחברת אדם.

האדם החי על פי דרך התורה, נוטה אל המדות הטובות, אם כי הוא אסור בכבלי האסור והמותר לדכא תחת רגליו החומר ולתת היתרון לרוח, לכבוש את יוצרו, אבל בזה עוזר למין האנושי להגיע אל השלמות הנרצה והוא קונה לו בזה שם עולם לא יכרת. הכבלים האלה של זהב המה, אות כבוד ויקר.

ולעומת זה האדם המסור לתאוות הגופניות, הוא כופר במטרתו ותכליתו, הוא חושב כי הוא עושה בזה נחת רוח לגופו. אבל באמת רעתו רבה גם לגופו וגם לנשמתו. הגוף כלה מרוב טובה, והנשמה איננה רואה בטובה כלל, כי יחסר לה המזון הרוחני. ובכן הוא בעצמו קושר את עצמו בכבלים ובשלשלאות של ברזל שלא יוכל להסירם ממנו. ואם ישים אל לבו להביט לאחור אל העבר שלו אז פלצת תאחזנו וימאס בחייו כי חי חיי בהמה, חיי הולכי על ארבע ולא חיי אדם עם רוח ונפש. „ברבה חטאו, ברבה לקו“, הרבה גופא. השגת התאוות הרבות אשר זנה ורדף אחריהן, הנה בעצמן יענישו אותו ויקחו נקמתן ממנו, והוא אז לא יוכל עוד להושיע את עצמו, כי ברצון עצמו ובחפץ לבבו שם על עצמו שלשלאות של ברזל שלא יוכל להסירן ממנו. שומר נפשו ירחק מזה ויבחר בחיים ממוצעים, בלולים ומעורבים מבשר ורוח, מגוף ונפש, כמאמר קהלת: טוב אשר תאחז בזה וגם אל תנחת ידיך, ואז יהיה טוב לו בזה ובבא, אמן.

אזוי וויא פיעלע אונזערע ברידער לעזען ניט געלויפיג העברעאיש, און אום זיי זאלען אויך קענען פערשטעהען די טייערע פעריל וואס עס ענטהאלטען אין זיך פיעלע פון די מאמרי חז"ל וועלכע ווערען געבראכט אין מיינע דרושים, האב איך מיך בע־שלאסען איבערזעטצען אייניגע דרושים אין אידיש, אום דער ספר זאל זיין דבר השוה לכל נפש.

המחבר.

דרוש ב. חנוכה.

ת"ר. כל הרגיל בנר חנוכה הוין לו בנים תלמידי חכמים (שבת דף כה ע" ב).

פארשטעהען מיר דערפון אז חוץ די מעשה פון „הדלקת הנר" דארפען מיר בעטראכטען דעם תוכן די פנימיות די כונה פון חנוכה עס זאל האבען א ווירקונג אויף אונזערע קינדער.

ד" מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פרן וכי מאי בעי בפרן מלמד שחזר הקב"ה על כל אומה ולשון. בא אצל עשו אמר מה כתיב בה לא תרצח א"כ לא בעינא. בא לו אצל ישמעאל אמר מה כתיב בה לא תנאף א"כ לא בעינא. בא אצל ישראל אמרו נעשה ונשמע (פרקי דר"א).

און ס'איז גאר קיין וואונדער נים וואס עשיו מיט ישמעאל האבען ניט געקענט מקבל זיין אזא תורה וואס איהרע יסודות זיינען געגען זייער גאנצען לעבען: דער דגל פון דער תורה איז ד" אחד און זיי האבען געהאט געטער אהן א שיעור. די תורה זאגט ואהבת לרעך כמוך האב ליעב דער צווייטען וויא זיך אליין און עשו'ס דעוויז איז „ועל חרבך תחיה". די תורה זאגט „קדושים תהיו"! „ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" א ריינע מחשבה, א ריינע הארץ, א ריינער רעיון און ישמעאל איז דערפון זייער ווייט. ניין. ניין. ניט פאר עשו מיט ישמעאל איז אזא הויכע ליכטיגע תורה!

נאר וואונדערבאר איז יע. בעת די תורה געהט ארויס מיט א פראטעסט געגען די שטארקסטע פון דער וועלט, גראבט אונטער די וואנט וואס פערשטעלט דעם שיין פון ריינע אמונה, פון מדות טובות. און ווער היט די וואנט? העלדין, גיבור'ם, אדום, מצרים, עמלק, פלישתים מיט זייערע גרויסע חילות. און ווער רופט ארויס די אלע אויף מלחמה, סך הכל א קליינע משפחה פון עבדים אין מצרים, וואס דער קלענסטער מצרי האט בכח מאכען פון זיי ערד און אש. אט דיזע שוואכע עבדים נעהמען דעם דגל און זיינען מקבל אויף זיך ניט איינצולאזען ביז זיי וועלען קומען צום אידעאל פון להעביר גילולים מן הארץ, לתקן עולם במלכות שדי.

איין גאט, איין ברודער, איין הארץ!

און זיי האבען געוואוסט גאנץ גוט, אז לאנג, לאנג וועט נאך דויערען ביז מענשהייט וועט דאס פערשטעהן. און מיט דער תורה קריגען זיי די גאנצע וועלט

פאר שונאים. „למה נקרא שמו סיני שמשם יצאה שנאה לישראל“ און דאך זיינען זיי דאס מקבל באהבה.

איז דאך א גרויסע שאלה:

א) פון וואנען האט זיך גענומען צו זיי אזא איידעלקייט אין אזא צייט פון פון פינסטערניש וואס די יסודות זיינען געווען גניבה, גזלה, רציחה, צו קענען מקבל זיין א תורה וועלכע בעשטעהט דורכאויס פון מדות טובות?

ב) פון וואנען האט זיך צו זיי גענומען אזא כח, אזא מסירת נפש וועלכען מען מוז האבען צו אזא תודה וועלכע פראטעסטירט געגען דעם אומרעכט פון דער וועלט?

דער האראקטער פון א מענשען שטעלט זיך אויף דורך געבוירען און ערציהונג. על פי רוב גיט זיך איבער די נאטור פון די עלטערען צו די קינדער. מיר באגעגענען גאנצע משפחות וועלכע צייכענען זיך אויס מיט א געוויסען האראקטער. דער מענש וועלכער איז געבוירען פון אדעלע עלטערען איז על פי רוב אויך איידעל. ערציהונג פארנעהמט געוויס א גרויסען ארט. „מאן דמוקר רבנן הוין לו בני רבנן“ — זאגען די חז״ל — ווייל אז די עלטערען ליעבען דעם חכם ווערט די ליעבע איינגעפלאנצט ביי די קינדער אויך.

און מיט דעם כח פון די ביידע מעלות האבען אידען מקבל געווען די תורה. דער יסוד פון אונזער פאלק איז געווען אברהם אבינו. און אלעמען איז באוואוסט זיינע ריינע מדות. אברהם איז קראנק, הונדערט יאהר אלט, און ער זעהט דריי ערבים געצען דיענער געהען, לויפט ער זיי אנקעגען, ברענגט זיי בשמחה צו זיך אין הויז, לויפט אליין קראנקערהייט ברענגט זיי עסען. אברהם וואו ער וואהנט פלאנצט ער א אשל, אבסניות פון אכילה, שתיה, לינה. אברהם פרעגט ניט דעם הונגעריגען וועלכען גאט ער דיענט, ער פרעגט ניט דעם דורשטיגען וואס פאר א רעיון ער האט, נאר זיין הארץ איז פוהל מיט ליעבע צו דער גאנצער וועלט, צו יעדען וועלכער טראגט אויף זיך דעם נאמען מענש. אדעל, זייער אדעל געבוירען. און דער פאר גיעבען די חכמים א סימן אויף אברהם׳ס קינדער:

רחמנים, ביישנים, גומלי חסדים (אבות).

דער צו זאגט די תורה עדות: „כי ידעתיו — איך קען און ליעב אברהם׳ן — למען אשר יצוה את בניו ללכת בדרך ד׳“. ער וועט זיינע מדות איינפלאנצען ביי זיינע קינדער. ווארום ער האט דאך אפילו פרעמדע אויך געלערענט און אז איינער האט

אברהם׳ן בעדאנקט פאר זיין הכנסות אורחים האט ער איהם געזאגט: „נאר! וואס דאנקסט דו מיר, דאנק דעם וואס האט דאס אלעס בעשאפען” וואו אברהם איז נאר געגאנגען האט ער געבויט א מזבח און פערשפרייט די גאטהייט וויא די תורה זאגט עדות: „הלך וקרא בשם ד׳”. פארשטעהען מיר אז זיינע קינדער האבען געוויס געהאט א גוטע ערציהונג.

דער צו האט אברהם געוויזען א סימן לדורות אז דער יסוד פון זייער קיום איז נאר פון „מסירת נפש”. פארגעסען אהן זיך און מפקיר זיין זיך פון גאט׳ס וועגען.

„ויהי אחר הדברים האלה וכו׳ ויאמר אליו אברהם אברהם ויאמר הנני. ויאמר קח נא את בנך את יחידך וכו׳ והעלהו שם לעולה”.

זאגען די חז״ל „אברהם, אברהם אחד לו ואחד לדורות”. איין „קריאה” איז געווען צו אלע אברהם׳ס קינדער אז מען וועט זיי אמאל זאגען „קח את בנך” אויב דו ווילסט זיין א איד מוזט דו אנווערען אלץ וואס דיר ליעב און טייער איז, זאל ער זיך גאר ניט מיישב זיין און ענטפערען הנני.

וסיני מהיכן בא? א״ר מהר המוריה נתלש כחלה מעיסה ממקום שנעקד יצחק אבינו וב״ו ומנין שעתיד לחזור למקומו שנאמר נכון יהיה הר בית ד׳ בראש ההרים אלו תבוד וכרמל וסני וציון (מדרש).

וסיני מהיכן בא? פרעגען די חז״ל מיט וואס פאר א כח זיינען אידען גע־שמואנען ביים „סיני” האבען גענומען דעם דגל התורה און ארויסגערופען די גאנצע וועלט אויף א מלחמה מיט אזא מסירת נפש?

„מהר המוריה” מיט דעם כח פון מסירת נפש וועלכען אברהם האט גע־וויזען זיינע קינדער מיט דער עקידה ביי „מוריה”.

און פיהלענדיג די קראפט פון „מוריה” האבען די חז״ל פארגעזאגט, אז „ועתיד לחזור למקומו”, אז אויב מען וועט וועלען אפנעמעהן ביין אידען דעם דגל פון סיני וועט ער קומען צו „מוריה” וועט זיך אבגעבען צו דער „עקידה” און דעם דגל התורה וועת ער ניט ארויסלאזען.

און יעדער בלעטעל, יעדע שורה, יעדער אות פון דער היסטאריע זאגען עדות אז מיר האבען זיך שטענדיג אפגערופען „הנני” און אברהם׳ס מטבע וואס איז געווען „זקן מצד זה ובחור מצר זה” האבען מיר שטענדיג געהיט.

„זקן מצד זה” דאכט זיך א אלטינקער, איינגעבויגענער, שוואכער אידעל אהן מוטה, אהן כח, האט מורא פאר א ליאדע פריצל און אנטלויפט פאר א הויך

קול. „ובחור מצד זה", פרובט ריהרט איהם אן זיין תורה, זיין אמונה, דא ווערט ער פלוצלונג א העלד, א גבור, דא בייגט ער אפ דעם קארק זיינעם, קנייצט אפ דעם שטערען און איז גרייט צו דער גרעסטער מלחמה אפילו מיט חיות רעות.

דאס איז דער „סוד" פונ'ם אידישעז „קיום" צווישען אזוי פיעל צרות מיט אזוי פיעל רדיפות. און נאר מיט דעם כח פון זיין מסירת נפש האט ער אלעס איבער געטראגען, אומעטום ארויס א מנצח, און פון זיין תורה איז ניט געריהרט איין אות און ער געהט נאך ארום מיט שטאלץ אויף די קברים פון זיינע רודפים וואס מעהר וויא היסטארישע מצבות איז פון זיי ניט געבליבען.

און דער יום טוב פון חנוכה דערצעהלט אונז אויך וויא אידען האבען זיך מוסר נפש געווען און האבען געראטירט דעם רוח היהודי פ ן דעם רוח היוני. און דער זכרון פון אזא יום טוב ערפרעהט די פערשמאכטע הארץ, בעלעבט די עצמות יבשות און מיט דער גרעסטער שמחה זאגען מיר שהחינו וקימנו לזמן הזה!

און אלעמען איז בעוואוסט אז די זאך פאר וועלכע מען האט זיך מוסר נפש געווען הייסט תורה ומצוות וויא מיר זאגען:

„כשעמדה מלכות יון על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך" (על הנסים).

און אין דער גאנצער היסטאריע געפינען מיר במעט ניט קיין מסירת נפש נאר פאר תורה ומצוות וויא דער מדרש זאגט (ויקרא רבה).

„מה לך יוצא לסקל, מה לך יוצא לישרף, מה לך יוצא להרג, מה לך יוצא בפרגול. על שמלתי את בני, על ששמרתי את השבת, על שאכלתי מצה, על שעשיתי סוכה, על שנטלתי לולב, על שהטלתי תכלת, הכלל על שעשיתי רצון אבי שבשמים".

און מיר מוזען אלע מודה זיין אז נאר תורה ומצוות האלטען אונז אויף אין אונזער גרויסען גלות. הן איהר וועט זאגען מיט א דרך הטבע, אז ווייל די תורה איז די איינציגע זאך וואס בינדט צוזאמען אלע אידען. הן איהר וועט זעהען אין דעם א השגחה פרטיות אבער די היסטאריע האט אונז נעניג געוויזען, אז די אי־דישע נשמה, דער אידישער לעבען איז נור די תורה־למוד און מצוות. און דעם למוד התורה ליעגט דער אידישער גייסט, די נשמה, די הארץ, דער מח. „הלואי אותי עזבו ואת תורתי שמרו" זאגען די חכמים דאס איז דער למוד התורה ווארום דער אור תורה, קען נאך צעווארעמען די אפגעקיהלטע הארץ, עס קען נאך אריינ־פאלען א פונק אין זיינעם א קינד ס הארץ.

נאר זייער פיעל פון אונז זיינען גאר ווייט אין פרעמד פון דעם חלק התורה וואס הייסט תלמוד און ממילא זיינען זיי דאך פרעמד פון דעם רוח ישראל. און איבערהויפט דער יונגער דור וועלכער וויל געפינען דעם רוח ישראל אין היסטאריע מיט לאומית און זיי פארגעסען אז ניט צוליעב היסטאריע זיינען אידען געגאנגען אויפ'ן עשאפאט און ניט מיט לאומית אליין קענען אידען האבען א קיום.

און אז מיר נעפינען אפילו יע אזעלבע וואס זיינען ווייט פון תורה און האבען זיך מוסר נפש געווען גלייך מיט די נאהענטע, איז דאס אויך נאר בזכות פון די „שומרי תורה" וואס האבען געהיט דעם דגל התורה און צוליעב זייער שמירה איז די פאלק געווען א פאלק. און זיי האבען געהאט צו וועמען קומען בעת דער אי־דעשעו־ פונק האט זיך צו ווארימט ביי זיי אין הארצען. און כמעט אלע גבורי הרוח פון דער היסטאריע זיינען נאר לכבוד התורה וואס מיט איהר כח האבען זיי געוויזען גדולות ונפלאות.

און כאטש אפילו די פרומע קלאססע האט שטענדיג צוגענומען מיט אפענע ברידערליבע הענד די צוריקקעהרענדע ברידער וויא די חז"ל זאגען: „שלום, שלום לרחוק ולקרוב" לרחוק שנתקרב איז דער ערשטער שלום. דאך האבען זיי געבעט צו פערלאנגען אז מען זאל מחנך זיין דעם קומענדיגען דור מעהר אין דעם „אל־טען אידישען רוח" און ניט געוואוינען איהם לעבען אויפ'ן פרעמדען חשבון וואס מיט אזא דרך וויא מיר געהען וועט ניט זיין אפילו אויף וועמענס חשבון צו לעבען.

אמת, וויא גוט וואלט געווען אז עס זאל עפעס זיין אביסעל מעהר דער אל־טער אידישער רוח!

עס זיינען געווען בעלי בתים, לומדים, בעלי מלאכות און אריסטאקראטען. ווענען לומדים און אריסטאקראטען וועלען מיר דערווייל ניט רעדען וויא פון א קליינעם טהייל און מיר וועלען רעדען נאר פון דער מאססע. וואס פאר א רייי־נער קלארער פייער פון תורה, פון אמונה עס האט ביי זיי געברענט.

ערשט מיט עטליכע צעהנדליג יאהר צוריק האט מען אבגעריסען יונגע צווייגעלעך—קאנטאניסטען—און מעז האט זיי איבערגעזעצט ווייט וויי אויפ'ן קאל־טען צפון. אבער די צווייגעלעך האט געווארעמט דער נר מצוה, דער אור תורה און אין א משך פון יאהרען איז פון די קליינע אידעלאך געווארען גרויסע אידישע קהלות מיט תורה, מיט עבודה און מיט גמלת חסדים.

עס איז א גרויסער ספק אויב די קינדער פון דעם נייעם חינוך וואלטען קענען זיין אזעלבע גבורים!..

צעהן אידען פון אלטען דור ווען זיי זיינען זיך אויפגעקומען אין אפריקא, אמעריקא אדער אויסטראליען נעהמט מען זיך אויף צוזאמען עס ווערט באלד א בית המדרש מיט א ספר תורה און עס הויבט אן וואכסען א אידישע קהלה וואס מען קען אויף איהר זאגען: „אלקים נצב בעדת אל" מיט תורה, עבודה און גמלות חסדים.

עס איז א גרויסער ספק אויב די קינדער פון דעם נייעם חינוך וועלען אויך זוכען איינער דעם צווייטען כדי צו שרייבען א ספרי תורה און בויען א בית המדרש...

א איינגעל אז ער איז אוועק אין חדר, האט ער געפונען א מלמד וועלכער האט אכטונג געגעבען אויף זיין דאווענען, אויף זיינע ציצית און אין דער יונגער הערציל האט זיך אנגעהויבען פיהלען א „יראת אלקים". דער סידור איז ביי איהם געווען א הייליגער ספר, פון די גדולי האומה האט ער דערקענט ניט פון א מעד־טאדע אדער פון א היסטאריע וועלכע דערצעהלען איהם וויא א איינפאכען ספור, נאר פון חומש, פון תנ"ך וואס ער איז ביי איהם א הייליגער ספר. דער פאר זיינען די נביאים מיט די חכמים ביי איהם אויך געווען הייליג. ישעיה איז ניט געווען קיין מליץ און דוד איז ניט געווען קיין פאעט. נאר דוד האט געוואונט און געזונגען אין זיין תהלים ברוח הקודש און ישעיה איז געווען גאט׳ס א שליח מוכיח זיין אידען און וויזען זיי די אמת׳ע וועג. יעדער מקרה איז נאר געווען צו באליבען אויף איהם די תורה און בעת דער פאטער זיינער האט איהם שבת גע־פרובט אין חומש האט ער געפיהלט אז וויבען דעם חומש איז ניט קיין קלייניג־קייט און דער מיט טוט ער א פנים גאט׳ס ווילען אויך. די מאמע די פארקויפערין וועלכע איז א גאנצען טאג געשטאנען אין קעלט האט איהם אייגנגעהט אין קעשענע עטליכע רובל פאר׳ן רבי׳ן און דערביי געזאגט מיט א קרעכץ. זעה מיין קינד זיי א למדן און א ערליכער איד האט ער ווידער געפיהלט אז די מאמע טוט דא עפעס צו ליעב דער תורה איבער די כחות און די תורה איז א פנים א גרויסער דבר חשוב.

און אז אט די אלע זיינע ארדים אויף דער וועלט איז געווארען גאנצע חברות פון בעלי מלאכות, מיט אייגענע בתי מדרשים, ספרי תורות און רביים וואס האבען מיט זיי געלערנט. די בעלי מלאכות האבען טאקע ניט געוואוסט ווען עס קומט א צירק אין שטאדט דער פאר האבען זיי געוואוסט ווען עס קומט א מגיד. זיי האבען געווארט מיט חשק אויף אלול ווען זייער רבי מוסר׳ט, מוסר׳ט אהן שיעור און באקומט א טרער מיט א קרעכץ. שבת איז געווען „כולו לד'" צום

מדרש, צום עין יעקב, צום מנורת המאור. און אין א משך פון יאהרען זיינען זיי באקענט געווארען מיט א סך אגדות חז"ל וואס אין זיי איז זעהר פיעל שירה, רוממיות, יופי וואס עדעלט די הארץ און האט א סך מעורר געווען צו נעהמען זיך צו מצוות מיט גרויס מסירת נפש. דער הכנסת אורחים, דער תלמוד תורה, דער מגדל זיין יתומים און אלץ מיט א ריינעם אמת און מיט א אידישע ווארימע הארץ.

בעלי בתים האבען געהאט זייער בית המדרש אין וועלכען מען פלעגט זיצען און לערנען אלע נאכט נאך א גרויסען טאג פון הארעוואני. דא איז געווען א חברה גמרא, א חברה משניות, שלחן ערוך, חובת הלבבות. און אויב אפילו מען קען ניט זאגען אז עס איז געווען דורכאויס אהן פעהלערען אבער בכלל האט דאר דער אידישער רוח געלעבט אין יעדען ווינקעל. זייער א רייכער רוח וועלכען ס'איז זייער שווער צו געפינען פון דעם נייעם חנוך אין וועלכען ס'איז נאר פארן מח און ווייניג זעהר ווייניג הארץ. עפעס עס פעהלט שוין ביים קינד די גאנצע הנאה פון די ספורי התורה, ער פיהלט ניט די שמחה פון דעם „אז ישיר" און פיהלט ניט דעם צער פון דער תוכחה.

אט דאס זאגט די גמרא: „כל הרגיל בנר חנוכה הוין לו בנים תלמידי חכמים". מיר דארפען אנצינדען דעם נר חנוכה וואס בעוויזט אויפ'ן נר מצוה מיט אור תורה ער זאל לייכטען און ווארימען אין די קינדערשע הערצער. זיי זאלען וויסען און דער עיקר פיהלען וואס די ליכט זיינען.

נאר כל זמן מיר וועלען די ליכט פון נר מצוה און תורה אור ניט אנצינ־דען ביי זיך אליין וועלען זיי ניט ברענען ביי אונזערע קינדער אויך ווארום דער איינציגער לעהרער פון קינד איז דער פאטער פון וועלכען ער לערענט זיך פון קינד־וויס אהן און נור דאן קען ביי איהם בלייבען די לעהרע פון דער תורה אויב ער געפינט ניט דעם היפך ביים פאטער.

און דאס זאגען אויך די חז"ל:

„ת"ר. מצוות חנוכה נר איש וביתו". ווען איז א איד מקים די מצוה פון חנוכה און פארשטעהט די פנימיות פון דער מצוה, אז „נר איש וביתו" צוויי ליכט פון תורה ומצוה מוז ער אנצינדען איינעם ביי זיך „נר איש" און דעם צווייטען ביי זיינע קינדער — לביתו. און דאן וועט האבען דער נר חנוכה א ווירקונג אויף זיינע קינדער און זיי וועלען זיין בנים תלמידי חכמים.

דרוש ג. מר הגלות.

אהלי שודד, מיתרי נתקו, בני יצאוני
ואינם וגו' כי נבערו הרועים, על כן לא השכילו,
וכל מרעיתם נפוצה (ירמיה י—כ).

הדברים המעטים האלה מתארים לפנינו המצב הנורא של עמנו, התלאות הרבות והיסורים הקשים והמרים הכרוכים בעקבות המצב הרע הזה.

„אהלי שודד" בית המקדש שהיה נשמת עמנו, הלב המאחד את כל הגידים והעורקים והעצבים של העם, המרכז שבו התרכזו כל המפלגות לעשותם לעם אחד, שודד, חרב ושומם, ועם זה מיתרי נתקו, הקשרים המאגדים את הלבבות, המאחדים את האישים הפרטים לצבור אחד גדול ושלם נקרעו ונתקו, בזה הם משוללים הכח הרב שיש לכל עם שלם ונשארו רפוים וחלשים כיחידים בודדים, בני יצאוני ואינם, כקטן כגדול הוכרחו לעזוב את ארצם הטובה והברוכה להיות נע ונד בגולה, ותחת אשר עד כה היו נקראים בני ישראל, נקראו כיום „בני הגולה".

הה!! מה נוראה המלה „גלות"! מה נורא ומעציב הוא המצב של גולים! בכל רחבי תבל אין אף מדרך כף רגל שבן הגולה יוכל לאמר עליו כי שלו הוא רכושו וקנינו. בכל מקום בואו לזר נחשב הוא, גש הלאה, צא טמא יקראו לו, אין לך חלק ונחלה בגבולנו, הוא מוכרח ללקוט פתותי לחם תחת שלחנות אחרים הוא איננו חי על הארץ ככל בני אדם, כי אם מקומו באויר, ולזאת חייו אינם חיים טבעים, כי אם יוצאים מהכלל, וחייו תמיד תלוים לו מנגד. ואם המצא ימצא פרט אחד מבני הנכר אשר יתן לבן הגולה מקום מנוחה בארצו וירשה לו לבנות לו על אחזת נחלתו בית קטן למעון ולמחסה לו ולבני ביתו, איננו בטוח כי ישב שם לאורך ימים, ובכל עת ובכל שעה ירעד ויפחד פן ישוב מיטיבו ואיש חסדי מבני הנכר וינחם על הטובה שעשה עמו וישים את כלביו ועושי רצונו לגרשו מן הבית אשר הקים ביגיעה רבה וזעת אפים על נחלת זר, ואת כל הונו ורכושו יבוזו וישללו ממנו ויצא נקי מנכסיו לבקש לו בארץ נדודו בעל טובה אחר אשר יסף עליו באברתו זמן מה. כן הוא הולך ונודד בן הגולה מגוי אל גוי וממנלכה אל עם אחר לבקש לו מנוח לנפשו. אבל לשוא תקותו. בכל רחבי תבל אין מקום למענו שיוכל להשתקע בו לאורך ימים, כי גורלו הוא גורל קין

המוצה הראשון להיות נע ונד בארץ. זאת היא מנת בן הגולה וזאת היא מתנת חלקו.

קול זעקה וצעקה כי ישמע בעיר, קול יורד חדרי בטן, פולח כליות ולב, וידעו השומעים כלם כי הוא קול יללת בני הגולה הצורחים מר על ילדיהם כי רוטשו לעיניהם. על עולליהם כי נפוצו על הסלע, על הרותיהם כי הובקעו, על הנשים והבתולות שענו הפראים פורעי פרעות בישראל בערי מושבות הגולים, כי הוא קול שועת בת עמנו. קול הנודדים על החללים הרבים שנפלו באשמת מעניהם, על הדם הנקי שנשפך בידי סובאי יין השמחים לאידם.

וזה כאלפים שנה בכל ימי משך הגלות המרה והנמהרה הזאת, לא פסקה כנסת ישראל מלצעוק ולחזור ולצעק הדברים הנוראים שיצאו מפי נביאה ירמיהו זה יותר משני אלפים ושש מאות שנה: „אהלי שודד, מותרי נתקו, בני יצאוני ואינם". „אהלי שודד", ביתי, הוני ורכושי היו לבז ולמשסה לכל ריק ופוחז, מיתרי לבני נתקו מקול אנקת חרב שלא פסק מלעשות שמות בנו מיום גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו. „בני יצאוני ואינם", כי יפוצו לכל רוח, לארבע פנות העולם, למזרח ולמערב, לצפון ולים. מלאים הם בכל הארצות, אבל בכל מקומות מושבותיהם כלא נחשבו, והם שמה כאלו אינם, כאלו אינם במציאות כלל.

למורת רוחנו ולדאבון נפשנו גם מצבנו המוסרי והרוחני בגולה לא טוב הוא ממצבנו החומרי. גם בנוגע למצבנו המוסרי והרוחני נוכל לקונן ביחד עם הנביא ירמיהו „אהלי שודד". כאשר עלה בלעם הרשע ראש שונאי ישראל על ראש הפסגה, לראות ולהביט און ועמל בישראל, כמען יוכל לקטרג עליהם ולקללם, ולמורת חפצו ורצונו ראה שאין פתחי בתיהם מכוונים זה כנגד זה (ב"ב ס), למען למען לא יקנאו איש באחיו וכל אחד יסתפק במה שיש לו ולא יחמוד את אשר יש לרעהו, נסתתמו טענותיו, ובהתלהבות עצומה קרא בקול: מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל! כי עם כזה אשר הקנאה והתחרות רחוקות מאהליו, אין הכליון שולט בו. כל הקללות וכל הקטרוגין שבעולם לא ינעו בו לרעה. אבל האם יוכל לאמר כזאת על אהלינו ובתינו עתה, האם גם הם רחוקות מקנאה ושנאה ותחרות? לחרפתנו ולכלימתנו עלינו להודות על האמת ולקונן עם הנביא: „אהלי שודד" מן המדות הטובות" שהיו לאבותנו הקדושים. הקנאה והתאוה והכבוד ממלאים את בתינו ואת כל חדרי לבבנו בלי דעת כי המדות הרעות האלה מוציאין את האדם מן העולם.

ולא אך במעונות של החיים החומריים והגשמיים, כי אם גם בבתי כנסיות ובתי מדרשים, מקום משכן הרוח, גם שמה נראה לדאבון נפשנו מהפכה נוראה בימינו אלה. לפנים בישראל, כאשר יאוש נורא ומעציב מלא את חדרי לבב היהודי מפגעי הזמן ומרדיפת שונאיו ומנדיו. בא אל בית הכנסת או אל בית המדרש לשפוך שיחו לפני ה׳ וברגע ההוא שכח את כל צרותיו ותלאותיו, כי מצא תנחומים בבטחונו בה׳ כי יבוא יום והאמת תגבר על השקר, הצדק ימשול בארץ ויתמו החוטאים עם החטאים יחדיו ויד ישראל תהיה רוממה. וכל צרותיו ועניו יהפכו לששון ולשמחה. הרוח הקדוש הזה כבר חלף הלך לו מבתי כנסיותנו ובתי מדרשותנו, רוח אחרת שורה כעת בבתי מקדש האלה, רוח גאה וגאון רוח פרוד לבבות שנאה ומשטמה. רוח המדכא תחת רגליו כל רגש קדש, כל שאיפה לאמת, לצדק ויושר, הרב והמטיף הוא כאסקופא הנדרסת לכל גיא ובעל שחץ אשר חטף בזרוע או בנכלי לבב רסן ההנהגה בידו. דבריו בעניני האמונה הדת, בעניני הקודש והמקדש, בעניני חנוך הבנים כלא נחשבו. אין שומע להם. הדברים האלה נתונים על פי רוב בידי בעלי האגרוף, ובכן עלינו לקונן גם עתה עם הנביא „מיתרי נתקו". הקשד החזק שהיה בין ישראל לאביו שבשמים, בין ישראל ודתו ואמונתו על ידי בתי כנסיותיו ובתי מדרשותיו נתקו, נתרופפו ונחלשו ומה נשאר לנו כעת?

אבל הרעה היותר גדולה מכל הרעות שאירעו לאומתנו בימי גלותו הוא הרעה: „בני יצאוני ואינם". רעה כזאת לא קרה לשום אומה ולשון בעולם. התהום הנורא המפריד באומתנו בין האבות והבנים לא יראה ולא ימצא בעמים אחרים זולתנו. ההבדל בין האבות והבנים בעמים הוא רק במדרגת ההתפתחות וההתקדמות (פראגרעס), הבנים הולכים קדימה בסולם ההתפתחות ועולים במדרגה גבוהה מהאבות, ובכן העולם מתקדם ומתפתח יותר ויותר, זה פרי ההתקדמות (פראג־רעס). אבל בנוגע להקשר המאגד אותם עם כלל האומה, אין הבדל בין האבות ובין הבנים, כי כולם עובדים ביחד לטובת עמם וחפצים בהצלחתו ואינם בושים במקור מחצבתם. אבל מה אנו רואים באומתנו? הבנים מתרחקים תכלית רחוק מאבותיהם ומעמם. בקהלם לא יחד כבודם. בושים המה בצור מחצבתם ושם ישראל לחרפה להם.

זה לא כבר חגג האוניברסיטט המצוין של קלארק אשר בוואוסטער מאסס. את חג יובלו של עשרים שנה להוסדו. מטרת האוניברסיטט היא: להרחיב גבולות החכמה והמדעים לטובת מין האנושי בכלל. לחגיגה הזאת נקראו החכמים היותר מצוינים בתבל, אשר העשירו את החכמה בימים האחרונים בחקירות חדשות

ובהמצאות מועילות על שדי החכמה. החכמים האלה שבאו לחגיגה המצויינה הזאת היו עשרים ואחד במספר, לבד חכמים רבים ופרופיסורים גדולים ממדרגה השניה. בין העשרים ואחד החכמים היותר מצויינים בתבל מכל עמי הארצות היו שלשה עשר מהם יהודים. הדבר הזה נודע אך במקרה לאחד מן הפרופיסורים המצוינים באוניבערסיטעט הנזכר, והוא הודיע זאת בעתון „היום". והחכמים המצויינים האלה בכוונה העלימו את מקור מחצבתם. האם יוכל להתאפק מלקונן יחד עם הנביא ירמיהו: „בני יצאוני ואינם?" איש יהודי אחד כי יחטא יאשימו בגללו את כל הצבור היהודי, ואם בין עשרים ואחד חכמים מצויינים בתבל כלו נמצאים שלשה עשר יהודים, אין אחד מאתנו יודע זאת, כי החכמים היהודים בעצמם מעלימים ומסתירים זאת, זהו פרי הגלות. הה! מה נורא מצב לאומי כזה!!

העובדה הזאת מראה לנו לדעת כי נשתנו על בנינו סדרי בראשית. המלה יהדות היא להם מושג זר ומשתמשים בהוראתה שלא כדרכה. בנוגע להיהדות המה שומעים את הצבעים ורואים את הקולות.

ובמי האשם?

תשובה על השאלה הנוראה הזאת המנסרת ברקיע חיינו נותן לנו הנביא ירמיהו בדבריו החוצבים להבת אש: „כי נבערו הרועים, על כן לא השכילו וכל מרעיתם נפוצה". האבות בעצמם בחינוך בניתם הפרוע לשמצה הרחיקו אותם מעל לגבול ישראל. המה מלאו כרסם בכל הידיעות ובכל החכמות שבעולם, ואת חכמת ישראל את היהדות הטהורה, שבעבורה נקרא ישראל עם חכם ונבון, העלימו מהם, האבות שמו את בניהם נוטרים את הכרמים של חכמת העמים וכרם שלהם, את היהדות לא נטרו. ולזאת היתה היהדות לצעירנו, לבני דור החדש למטבע שנתמזמזה, לאסימון שאין עליו צורה, שטר מזויף על עבר שחלף כצל ולא השאיר שום רושם וסימן בחיים, ודייתיקי לעתיד שלא יבוא לדעתם לעולם. וספיקות רבים התחילו מנקרים במוחם של צעירינו. ראו ספינת ישראל מטורפת בים, והמים להם חומה מימינם ומשמאלם, ואין להם מפלט, ועוגן אין. אבות אכלו בוסר ושני בנים תקהינה. האבות הרחיקו את בניהם מהמקור הטהור של היהדות והעלימו מהם את העבר. באותה שעה השמידו מקרבם גם כל תקוה לאומית בעתיד, כי אי אפשר לה להיהדות שתתקים, רק כל זמן שאנו ממשיכין אותה באמונה, קושרים אותה עם העבר, רק בשעה שאנו קושרים הוליא בחוליא, טבעת בטבעת ומאמינים באחדותן של כל הטבעות הללו ומכירין בסדר העבודה הזו וסומכין עליה. אבל בשעה שנקרע הקשר המאחד את העבר של

אומתנו עם החיים ההוים, באותה שעה נשמטה גם תקות העתיד מתחת רגליהם. והתחילו הבנים לבעוט בהגלות ולצעוק: צאו מן הגלות והושעו. צאו בכל אופן שיהיה, אם לא תוכלו כאופן אחר, צאו מן הגלות על ידי התבוללות בעמים, והקריאה הנוראה הזאת עושה שמות במערכות צעירינו, שקצה נפשם בפשרות, קצה נפשם לותר ולחזור ולותר על זכיותיתם האנושים ששללה מהם הגלות, כל הפשרות עם ענויי הגלות הנה לדעתם טלאי על גבי טלאי, קרע על גבי קרע, והכל נעשה סמרוטים, זהו פרי החנוך החדש.

חז״ל הליטו את הרעיון הזה בהגדה נפלאה, שבצדק נוכל לאמר עליה שהיא תפוח זהב במשכיות כסף. בשהיה משה רבינו ע״ה רועה צאנו של יתרו במדבר, יסופר במדרש (שמות רבה פ. ב.) ברח ממנו גדי ורץ אחריו עד שהגיע לחסוח. כיון שהגיע לחסות נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות. כיון שהגיע משה אצלו אמר: אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא, עיף אתה הרכיבו על כתיפו והיה מהלך עד שהשיבו לעדרו. חלילה לנו מלחסום את הדרך בפני צעירינו הצמאים לשתות ממעינות החכמות והמדעים, אבל בתנאי אם נחנך אותם באופן הזה, שאחרי שישתו לרויה מחכמות חצוניות ישובו לעדרם, לעמם ונחלתם, לדתם ואמונתם.

הה! מה רב ההבדל בין חנוך בנינו בזמן ההוה, לחנוך בזמן העבר! מה נורא התהום המפריד ביניהם. לפנים בישראל העמידו את החנוך על שני יסודות חזקים ומוצקים — על יראת ה׳ ועל מעשים טובים. המלך החכם הניח ליסוד „יראת ה׳ ראשית דעת״ ובא שמעון בן שטח והוסיף יסוד שני „לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה״ (אבות פ״א י״ז). לאבותנו הקדמונים לא נמצא בתי ספר מיוחדים לחנוך הבנים וללמדם. האב היה מחויב לשנן לבניו את דברי התורה והמצוה ולדבר בם בכל עת מצוא, בשבתו בביתו, בלכתו בדרך, בשכבו ובקומו, וביחוד בעשותו איזה דבר מצוה שיסודה בקורות עמנו, כי אז היתה מחובת האב לעשות הדבר באופן שהבן ישאל אותו. מדוע אבי, אתה עושה ככה? ואז היתה לו להאב סבה לספר לו פרק מקורות עמנו בימים עברו, והשתמש במקרה הזה ולהשריש בלב הבן מדת הבטחון ב״ה, אהבת הלאום ועוד מדות טובות וישרות לא כן הוא הדבר בימינו אלה. האבות לא ישימו לבם לחנך את בניהם בדרך הזה, כי המה בעצמם על פי רוב רחוקים מכל זאת, והמה עוסקין במשא ובמתן בהויות העולם ואת חנוך הבנים עוזבים בידי זרים, ולפעמים בידי אנשים שלא למדו פרק בהלכות החנוך ונפשם רחוקה מהענין הנכבד הזה, ועושים מלאכתם מלאכת הקודש באלו כפאם שד, כי אין נפשם אך אל השכר ורבצע. ולזאת

גם תוצאותיהם שונות. בשנים העברו האב יושב על השלחן בשני לילות הראשונים של פסח, ובני הבית בשתילי זיתים סביב לשלחנו. הבן שואל מה נשתנה, ואם לא ידע הבן לשאול האב פותח לו פתח ולומדו לשאול. והאב מספר לו בתוך תשובתו על שאלתו פרק שלם יקר ונכבד מאד מתולדות עמנו מתחיל בגנות, בעבדות אבותנו במצרים ומסיים בשבח במתן תורה שהביאה אורה לכל העולם. אולם מה נורא המחזה בלילות האלו בימינו אלה! האב יושב בדד אל השלחן וקורא ההגדה לעצמו בשפה רפה, כמו שקוראים קינות איכה ישבה בליל תשעה באב, והבנים יושבים איש בחדרו וקוראים בשקידה את הספר אנקעל סעמ'ס קעבין, המספר מחירות השחורים מתחת סבלות מעניהם, כאלו יש בהעובדה הזאת ותוצאות גדולות ונכבדות למין האנושי. ובמי האשם, אם לא בנו בעצמנו? האם יודעים בנינו להוקיר את חג השבועות, זמן מתן תורתנו? תורתנו המלאה חקים ישרים ומשפטים צדיקים שאין בכל התורות וספרי החקים של כל עמי תבל דוגמתה ומשלה? היודעים הם את יקרת ימי החנוכה, שהיה זכרון ימי נצחון האור על החשך, האמת על השקר? חכמי העמים חקרו ודרשו ושאלו באיזה מצב היה העולם והעמים הנאורים בימינו אם במלחמת החשמונאים עם היונים היתה יד היונים רוממה ותקיפה, ובאו לכלל החלטה, כי העולם היה שקוע בעת ביון הבערות וחשכה ואפלה נוראה היתה שלטת בעת בכל הארץ. הידוע זאת לצעירינו? לו ידעו זאת בלי ספק היו נוהגים כבוד בנר חנוכה, המורה על הגבורות האור על החושך, האמת על השקר, היושר על הרשע!!! היודעים צעירינו מה רב טוב צפון בידיעת קורות עמנו בימים עברו? המלומד הצרפתי הנוצרי שאטאבריאן מחקים, כי עם היהודים הוא התמצית היקרה והנכבדה של כל מין האנושי, וקורותיו של העם הנפלא הזה מכלכלים בתוכם למודים נפלאים ונכבדים שלא נוכל למצוא בקורות של כל עמי תבל ביחד. היודעים זאת צעירינו? אבל במי האשם אם לא בנו בעצמנו? העדר הידיעה בין בנינו מקורות עמנו היא הסבה הראשית, מדוע יבשו צעירינו בצור מחצבתם, ושם יהודי הוא לחרפה ולכלימה להם ולפעמים יבזו הם את היהודי אחיהם ובן בריתם או את כל עם היהודים רב יתר. ובמדה יותר גדושה ורחבה משונאי ישראל היותר גרועים ומפורסמים.

שאלו את העלם שהגיע לבר מצוה בימינו רעיון התפילין ומטרת המצוה היקרה הזאת. שאלו אותו אם ידע מדוע צותה התורה להשים בבתי התפילין ארבע פרשיות אלו: שמע, והיה אם שמוע, קדש, והיה כי יביאך, ולא בחרה לזה עשרות הדברות ששמענו מפי הגבורה? מדוע בעת יביא ההכרה את איש ישראל

אל מדורת האש (אוטא־דע־פע) לקדש את שם שמים ברבים, וקפץ במסירת נפש ובשמחת לבב אל המדורה ובקול גדול ורם יקרא בהתלהבות עצומה שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, פסוק מאחת מפרשיות התפילין, ולא פסוק מעשרת הדברות? לו ידע הנער הבר מצוה הרעיון הקדוש הצפון בזה, בלי ספק לא היה פוסק מלהניח תפילין כל ימי חייו והיה מנשקם לא מן השפה ולחוץ כי אם באהבה עצומה (יש לנו בענין הזה דרוש נכבד וברצות ה' פעלי אוציאו לאור עם יתר הדרושים שיש בידי בכת"י). אבל במי האשם אם לא ידע הנער הבר מצוה כל זאת אם לא אנו בעצמנו?

רגילים אנחנו להאשים את צעירינו בני דור החדש כי המה שואפים את יסודות חקי המוסר מתורות עמים אחרים ונותנים להם היתרון לחקי המוסר של תורתנו, ולזאת פונים המה עורף אליה. אבל גם בזה רוע החנוך הוא האשם. אילו היינו משננים לבנינו יסודי חקי המוסר של תורתנו הנוסדים רק על הצדק, אילו היינו משננים להם כי לפי מושג תורתנו הצדק הוא יסוד העולם וחברת מין האנושי, וכל מה שאינו צדק הוא מהפך את העולם לתהו ובהו, אז לא היו משפילים את כבוד נביאינו הדורשים לפעמים בשבח הנקמה. כי הנקמה אשר ידברו ממנה הנביאים איננה באה מרוע לב, מרתיחת הדם, אלא הוא הגמול ההכרחי שמטרתו היא להעמיד את סדר העולם על מכונו. זאת מבקש הצדק המוחלט. גם הפלוסוף הנודע קאנט, אשר צעירינו מעריצים ומקדישים את שמו ואת זכרו, החליט לאמר: „אם הצדק אבד אז ראוי הוא מין האנושי להכחד מן הארץ, כי חייו אינם חיים, אך שלשלת ארוכה מתלאות ופגעי הזמן".

צדק גמור ומוחלט כזה היה ליסודה של תורת המוסר הישראלית. מושג הצדק הישראלי, דורש חקה אחת ומשפט אחד לכל בני אדם, לגר ולאזרח באחד, הוא תובע את עלבונם של החלשים והמדוכאים מידי התקיפים והמדכאים, הוא תובע שתהיינה זכיות השדרות הנמוכות של החברה והאומה שוות לאותן של השדרות העליונות, שהמלך לא יתנשא על עמו, שהשופטים ישפטו משפט צדק, שהשדים לא יעשו עול לשום אדם, וגם שההמון לא ילך בשרירות לבו. הצדק הישראלי דורש שיחדל כח האגרוף מלהיות המנצח והכח המושל במעשה בני אדם. משפט וצדקה, שוויון ויושר — אלה המה יסודותיה העקריים של המוסריות הישראלית, וכל כך שלטו בה המשפט והצדק, עד שיש בתורת ישראל מקרא מפורש: „ודל לא תהדר בריבו", מקרא שאין דוגמתו בבל ספרי הקודש

וספרי החוקים של כל שאר אומות העולם. שום אומה שבעולם לא היתה חוששת כלל וכלל שמא יתנו אח היתרון להדל. מוסר היהדות היה כל כך נעלה עד שהיה בו מקום אף לחשש כזה. ומצד אחר היה רגש היושר כל כך נטוע בלבותיהם של גדולי אומתנו, עד שמצאו לנכון להזהיר שאין להטות משפטי צדק אפילו מתוך חמלה ורחמנות על העני. הצדק המוחלט אוסר גם דבר כזה. הוא תּבעני וקשה מאד, אבל קשיו אינו בא אלא כדי להקל את סבל החיים, כדי לגאול את כל האנושיות כולו מן הרע שבין אדם לחברו.

אילו היו יודעים כל זאת צעירי ישראל היו מחבבים ומנשקים את תורתנו ומכבדים אותה מאד מאד ולא היו נותנים היתרון לתורות החכמים של העמים האחרים, והיו מנשאים את חקי תורתנו ולא היו מתרחקים מצור מחצבתם. שימו לבכם לזאת רועי ישראל, האבות והמורים, כי בזה תמהרו את גאולת ישראל ותמהרו והקרבו את העת שהבטיחנו הנביא כי בה ישוב לב בנים אל אבותם אמן.

חסל סדור עלים לדוגמא בהלכתם, כאשר זכיתי לסדר אותם כן אזכה לסדר ולהדפים את חבורי הגדול על דרושים לכל שבתות השנה ולמועדי ה׳ ולשאר מקרי החיים.